תרומת עולי תימן להתרחבות המושבות בארץ ישראל בשנים 1943-1945

דני בר-מעוז

מאז עליית "אעלה בתמר" (1881-1882) ועד השנים הראשונות שלאחר הקמת המדינה הטביעו יהודי תימן את חותמם על מפת ההתיישבות בישראל יותר מכל עדה אחרת מתפוצות המזרח. הסיבה לכך היא עלייתם ההמונית של יהודי תימן מראשית ימי הציונות ואילך, שהקדימה בשנים רבות את העליות הגדולות מארצות המזרח שהחלו רק לאחר הקמת המדינה. כך יצא שעולי תימן הקימו עשרות שכונות ויישובים לפני קום המדינה ועוד עשרות רבות של יישובים לאחר עלייתם ב"מרבד הקסמים" בשנים 1949-1950.[1]

עדויות גיאוגרפיות להתיישבות התימנית לפני קום המדינה הן אותן שכונות עצמאיות שצמחו בפאתי המושבות, ושאין כדוגמתן לעדות המזרחיות האחרות: שעריים - ברחובות, שיבת ציון ונווה ציון - בראשון לציון, מחנה יהודה ושעריה - בפתח תקווה, נחליאל - בחדרה ושכונת התימנים - בזכרון יעקב. לבד מאלה התבססו עולי תימן במקבצים של מבנים וחצאי רחובות, שלא התגבשו לכלל שכונות, אך אין בכך כדי להוציאם ממפעל ההתיישבות החקלאי. אלה כללו את: כנרת, יבנאל, מנחמיה, מגדל, נס ציונה, באר יעקב וגדרה. לבד מהשכונות במושבות ייסדו התימנים ארבעה מושבים: מרמורק וטירת שלום שבבוא הזמן הסתפחו למושבות שעל גבולן הם קמו, וגאולים ואלישיב ששמרו על עצמאותם עד עצם היום הזה.[2]

עליית יהודי תימן לארץ ישראל לא נתחמה בזמן ומרגע שהחלה – לא פסקה, בין אם בקילוחים דקים ובין אם בזרמים שופעים, ורבים מהעולים הצטרפו לאחיהם בנקודות יישוב שכבר התבססו בהן טרם בואם.[3] ברם, בעוד שכותבי העתים התהדרו רבות בקורותיהם של יהודי תימן בשלוש העליות הגדולות: עליית תרמ"ב, העלייה השנייה לפני מלחמת העולם הראשונה ועליית "מרבד הקסמים", הרי שהעלייה בשנים 1945-1943 נדחקה לקרן זווית.

בשנים הללו התפנו רישיונות עלייה לארץ ישראל בגלל מלחמת העולם השנייה, שצמצמה כמעט לחלוטין את העלייה מארצות אירופה. באותה תקופה חל שינוי

---

1. ממט רזיאל, מפת ההתיישבות של יהודי תימן בישראל, בתוך: סעי יונה: יהודי תימן בישראל, אגודת "אעלה בתמר", 1983, עמ' 163-194.

2. "בחבלי מולדת: לקסיקון התיישבות יהודי תימן בארץ ישראל – 1882-1957" מפרי עטו של מחבר המאמר יצא לאור ב-2021 בהוצאת "אעלה בתמר".

3. על מספרי העולים במרוצת השנים, ראו: עראקי, כרך ב, עמ' 210, 218, 221, 230, 236, 257.

בעמדת האמאם שהתיר, או ליתר דיוק, העלים עין מהגירת היהודים בעיקר בשל בצורת, רעב ומגפות שפקדו את תימן.[4] כך קרה ש-5231 מיהודי תימן הגיעו במהלך כשלוש שנים דרך הים לנמל חיפה, ולאחר ששוכנו בהסכמת הבריטים במחנה עתלית, הם פוזרו ל-17 מחנות אוהלים שהוקמו לצדי המושבות בכל רחבי הארץ.[5] עולים אלה היוו תגבורת ממשית של פועלים ליישובים החקלאיים, הם בנו שכונות חדשות בצדי המושבות, והיוו אבן מושכת לאחיהם העתידים להגיע בהמוניהם בשנים הראשונות להקמת המדינה. מאמר זה מאיר את פועלם של יוצאי תימן בעשר מושבות מקרית בנימין בצפון ועד גן יבנה בדרום.

שכונת נווה אברהם בקריית בנימין

בשלהי שנת 1944 שוכנו כמאה משפחות מעולי תימן (כ-260 נפש) במחנה אוהלים שהסוכנות הקימה להם בקריית שמואל, אז, שכונה עצמאית בפאתי חיפה. הימים היו ימי חורף והמשפחות המטופלות בילדים קטנים סבלו סבל נורא בשל מזג האוויר, מחמת המגורים העלובים והעדר שירותים חברתיים בסיסיים, ומשום היות המקום פרוץ לרוחות הים ולסופות חול. כשליש מתושבי המחנה נטשו את המקום, ופנו לבקש מקלט אצל מכריהם במושבות האחרות. שינוי מסוים לטובה חל רק כאשר הוקמו במחנה מקלחות, מטבחים, מרפאה, בית ספר ובית כנסת. עם זאת תנאי המגורים נותרו בכי רע: העולים נהגו להבעיר עצים לבישול בתוך האוהלים מה שגרם לשריפות ותמונת התינוקות שהתגוללו באוהלים המפויחים הכמירה את לב המבקרים בהם.[6] מכתבו של הרב אברהם צדוק למנהל מחלקת העלייה בסוכנות היהודית מיום י"א אייר תש"ד מלמד על מצוקת העולים:

...עכשו אנו מבקשים שיואיל לסור אלינו עוד הפעם בהתחלת הקיץ וירא בעיניו את פצעינו ופצעי ילדינו מהיתושים ומהחול שנדבק לגופנו ביום ובלילה. עד מתי תאטום אזנך ממנו בעניין כה פעוט ששמו תוספת מיטות לאנשים הזקוקים? על כן אנו שואלים מכם [אתכם]: האם לקחתם אותנו למות באוהלים? אנא תחישו את עזרתנו בשיכון, ויפה שעה אחת קודם, אחרת אנחנו צפויים לכליה ח"ו במשך הקיץ.[7]

---

4. שם, עמ' 253-256.

5. צדוק, משא תימן, עמ' 86.

6. צדוק, באהלי-תימן, עמ' 160-162. וגם: צדוק אליקים, עמ' מח-נא.

7. צדוק, מן המיצר, עמ' 80-81.

בצר להם פלשו עשרות משפחות לכמה חודשים אל בתי הסוכנות שנבנו בסמוך למחנה האוהלים שלהם, אך לא בעבורם.[8] העולים מתימן עבדו בבתי חרושת שבמפרץ חיפה, בבניין ובשירותים שונים. רווח והצלה נמצאו להם לאחר כשנה וחצי כאשר עברו לשכונת מגורים שנבנתה עבורם באפריל 1945 בקריית בנימין - יישוב דתי עצמאי בעמק זבולון אשר התאחד ב-1965 עם קריית אתא.[9] בשלב הראשון נבנו במקום 100 בתים ולצד כל בית חצי דונם למשק עזר זעיר. היו אלה בתים דו משפחתיים זעירים, כל אחד מהם כלל מטבחון קטן וחדר מגורים אחד. השירותים נצבו בחצר משותפים לשתי משפחות שאף חלקו יחד קו-מים משותף. לבית הכנסת יוחד בית דו-משפחתי שחציו האחד הוכשר למקווה טהרה לנשים וחציו השני שימש כבית כנסת. כאשר צר המקום על המתפללים נחלץ הרב אברהם צדוק, מנהיג הקהילה הבלתי נלאה, וערך מגבית בכל הארץ לבניית בית כנסת גדול ומהודר, הנושא כיום את שמו - "נוה אברהם".[10] בשנת 2000 נקראה גם השכונה "נווה אברהם" על שם הרב, שעמס על כתפיו את כל תלאותיה של קהילתו מאז צאתם מתימן ועד בואם אל המנוחה והנחלה בקריית בנימין.

שכונת יעקב בתל מונד

המושבה תל מונד קמה בשנת 1931 על ידי הברון אלפרד מונד ולפיכך נקראה על שמו.[11] האיכרים, מייסדי המושבה, נזקקו לפועלים בפרדסי המושבה, אך תנאי הדיור הגרועים הרתיעו רבים מלהשתרש במקום, ואלה שניסו הלכו כלעומת שבאו. בעליית שנות הארבעים נשלחו 55 משפחות תימניות לתל מונד, הן התגוררו באוהלים, ולמרות תנאי קליטה ירודים, הן תקעו יתד במקום עד שבנו את בתיהם בשכונת יעקב.[12] על תלאות המתיישבים במקום מעיד מכתבו של מזכיר מועצת פועלי תל מונד מיום 2.3.1945 לסוכנות היהודית:

בגוש תל מונד נמצאים למעלה מחמישים משפחות מפליטי תימן, המתגוררים במחנה אוהלים, ובקרוב עומדים לקלוט עוד כ-30 משפחות. תנאי חייהם של העולים קשים מאוד. לגור בחורף באוהלים עם ילדים ותינוקות, לסבול קור ורטיבות, צפיפות, לכלוך ומחלות, ויש גם שהאוהל נהפך על יושביו בסערה

---

8. צדוק אליקים, עמ' נו.

9. על הקמת קריית בנימין, ראו: "חיפה עיר המפרץ – קריית בנימין", "דבר", 07/06/1937. על הקמת שכונת התימנים, ראו: "אבן פינה לשכונת עולים תימנים", "דבר", 13 באפריל 1960.

10. שם, עמ' צד.

11. רינה אידן, "תכנון מושבי גוש תל מונד – יצירת דגם חדש של מושבי עובדים", קתדרה 78, דצמבר 1995, עמ' 107-121.

12. צדוק, מן המיצר, עמ' 86-88.

ובלילה... האנשים אשר עסקו כל ימיהם ברוכלות ומלאכה זעירה, צריכים כעת לכבוש את עצמם לעבודת הטוריה מבחינה נפשית ופיזית, כי העבודה המפרכת הזו היא מקור פרנסתם...[13]

שכונת עין יעקב באבן יהודה

המושבה אבן יהודה נוסדה ב-1932 על ידי אגודת "בני בנימין", ארגון של בני המושבות הקרוי על שמם של בנימין זאב הרצל ובנימין רוטשילד.[14] התימנים הראשונים הגיעו למושבה בשנת 1934 ביוזמת "בני בנימין" מכיוון שהאיכרים שיוועו לפועלים יהודים זולים. 11 המשפחות התימניות הראשונות שוכנו בצריפים ועבדו כפועלים שכירים בפרדסים. האיכרים חששו תחילה מהמעמסה הכלכלית בהחזקת העולים המטופלים בילדים רבים הנגועים בגרענת (טרָכומה – מחלה מדבקת של לחמית העין), וביקשו מחברת "הנוטע" שקמה על ידי "בני בנימין" לשאת בעלות החזקת התימנים. בשנת 1944 הצטרפו למקום משפחות נוספות מעולי תימן שאת חבלי קליטתם הם גוללו במכתב ששיגרו לסוכנות היהודית: "יושבים באוהלים קרועים ומטולאים (תשעה חודשים), מבשלים בתוך האוהלים יומם ולילה, העשן נכנס לתוך לבנו וגורם לנו מחלות עד שמתו ממנו כמה נפשות...".[15] בתנאים אלו פרצו מחלות שקיפחו את חייהם של לא מעט מהעולים.[16]

העולים הצליחו עם הזמן לרכוש מגרשים בתל צור, מושב סמוך שהוקם בשנת 1932 וסופח לאבן יהודה לאחר קום המדינה. שיכון התימנים נבנה במקום בו עובר כיום רחוב העצמאות באבן יהודה. בספטמבר 1946 פרצה בשכונה התימנית הקטנה מגפת דבר, מוסדות הבריאות שרפו את הצריפים והתושבים שוכנו כשנתיים באוהלים. השכונה החדשה שנבנתה עבורם נשאה את השם "עין יעקב" מאחר והשבת הראשונה להתיישבותם במקום חלה בפרשת "וזאת הברכה", שבה קוראים את הפסוק "וישכון ישראל בטח, בדד עין יעקב... (דברים כג, לח)".[17] ב-29 ביולי 1948 ביקר בשכונה אברהם טביב, איש "התאחדות האיכרים", והוא מנה בה 48 משפחות המתגוררות בבתים דו-משפחתיים שלרובם משקי עזר קטנים, ובנוסף להם שני מבנים ובהם: בית ספר, גן ילדים ובית כנסת.[18]

---

13. שם, עמ' 86.

14. על הקמת המושבה, ראו: גרא.

15. שם, עמ' 132.

16. צדוק, מן המיצר, עמ' 75.

17. על השכונה החדשה, ראו: "השכונה שמעבר לגבעות החול", "דבר", 5.4.1946.

18. דו"ח אברהם טביב לסוכנות, מיום 14.9.1948, גנזך המדינה, פ-2307/54. וגם: "מאורעות ומעשים באבן יהודה", בתוך: הטלי חנניה, נופת צופים, תל אביב תשמ"ז, ספר ללא ציון עמודים.

שיכון פרץ (פירס) ברעננה

רעננה קמה כמושבה חקלאית בשנת 1922 ביוזמת "אחוזה א' ניו-יורק", חברה יהודית-אמריקאית להתיישבות בארץ ישראל. בראשיתה, עסקו מתיישביה דוברי השפה האנגלית, בגידולי טבק ובמשק חלב, ומשנות העשרים הם פנו לענף ההדרים שהפיח חיים בהתפתחות המקום.[19] בשנת 1929 התיישבו במושבה שתי משפחות תימניות, ואילו בראשית שנות הארבעים השתכנו במרכז המושבה (בחלק המערבי של רחוב אחוזה) כמה משפחות תימניות שעבדו בחקלאות ביניהם משפחות ג'יבלי, איזמי ומנצורה. חיים סירי מראשוני המתיישבים עבד כשמש בבית הספר המקומי (כיום בית ספר ממלכתי א'), והתגורר בבית קטן שוועד המושבה העמיד לרשותו בחצר המוסד. הקהילה התימנית המקומית גדלה במעט לאחר שב-1943 הביאה הסוכנות למקום 17 רווקים תימנים שעלו לארץ. הצעירים שוכנו במבנים ציבוריים השייכים לסוכנות: בבית עולים ברחוב רמב"ם, שזכה לכינוי "אולם הרווקים", ובאכסניה ברחוב ביאליק. הצעירים נשלחו לעבוד, חלקם בפרדסים וחלקם במפעל לאריגים "לופטה". בעקבות הרווקים שיגרה הסוכנות למקום קבוצה גדולה של משפחות תימניות מטופלות בילדים, שהצטופפו עם הרווקים באותו בניין עד שהועברו לכפר נחמן הגובל בצפון המושבה.[20]

הקהילה התימנית המקומית ברעננה גדלה בעקבות העלייה הגדולה בראשית שנות הארבעים. בראשית 1946 נבנתה שכונת פירס הודות ליהודה פירס, נדבן אמריקאי, שרכש 400 דונם בקצה הצפון מערבי של המושבה. מאחר שחלק מהתושבים התקשה לבטא את המילה "פירס" השתרש בפי כל השם "שיכון פרץ". הקרן הקיימת ייסדה על האדמה שכונה של משקי עזר עבור העולים מתימן, שחלקם הגיעו למקום מכפר נחמן ואחרים מרמת השרון. פירס נבנתה בשטח שממערב לרעננה וממזרח להרצליה, ופרנסי שתי המושבות התנערו בשנה הראשונה מאחריות מוניציפלית על המקום המוזנח, עד שמשרד הפנים נדרש לעניין והשכונה סופחה לרעננה.[21]

שכונת שבזי בכפר סבא

כפר סבא נוסדה בשנת 1903 על ידי דור שני לאיכרי פתח תקווה ולעולים חדשים מקרב חלוצי "העלייה השנייה".[22] עולי תימן שהגיעו למקום בשנות הארבעים שוכנו

---

19. לתולדות המושבה, ראו: יהודה ליב קזן, מניו יורק עד רעננה, תל אביב 1954. וגם: שטייגמן יצחק, משממה למושבה פורחת – רעננה – דגם להתיישבות פרטית בארץ-ישראל, 1981-1922.

20. ריאיון עם יואל סרי, רעננה, 2.12. 2019. וגם: צדוק, מן המיצר, עמ' 99-103.

21. יפת אליצור, חוברת אישית שכתב על מסכת חייו ונמצאת ברשותו, עמ' 19.

22. לתולדות המושבה, ראו: גלעדי. וגם: אנגל.

במחנה אוהלים מרופטים, ללא רצפות, באדמה בוצית, ובשל תנאי המגורים הירודים הוחזקו הילדים הרכים בחדר ששימש כמעון יום.[23] פרנסי המושבה הפצירו בסוכנות היהודית לסייע לעולים שהגיעו חסרי כול:

כידוע לכם, הוקם בכפר סבא מחנה לקליטת עולים תימנים. במחנה כ-30 משפחות ובימים הקרובים עומדים להגיע אליו עוד כ-15 משפחות. העולים האלה באו למושבה בעירום ובחוסר כול, ומן הראוי לעזור להם במידה האפשרית. בראש וראשונה יש לדאוג להלבשה והנעלה מינימלית, היות ואין להם אפילו בגדי עבודה... אין בידי העולים האלה כל אפשרות לרכוש לעצמם בגדים בזמן הראשון לעבודתם במושבה...[24]

למרות תנאי קליטתם הקשים השתלבו העולים במושבה והאיכרים ראו ברכה בבואם: התימנים "כבשו לעצמם מקומות עבודה קבועים בפרדסים שבהם לא דרכה רגל של פועל ערבי", כך לפי אחד מוותיקי המושבה.[25] בשנת 1944 בנתה הסוכנות עבור העולים שכונה שנקראה על שמו של שָׁלֵם שבזי, המשורר הגדול של יהדות תימן. כרבות משכונות המושבות בעת ההיא גם שכונת שבזי נמצאה מחוץ לגבולות השיפוט של כפר סבא. עולים מתורכיה ומטריפולי הצטרפו לתימנים, אך בשל ריבוי האחרונים היא כונתה בשנותיה הראשונות "שכונת התימנים".[26] בתי השכונה נבנו במערב העיר ממערב לכביש המוביל לרמת הכובש ובצמוד לשכונת אליעזר, שבה התגוררו בעיקר יוצאי אירופה. 38 משפחות ברוכות ילדים התיישבו בבתים דו-משפחתיים, שבכל אחד מהם חדר ומטבח, ושטח של דונם למשק עזר. המתיישבים מצאו את פרנסתם בעבודה חקלאית בשדות ובפרדסים של איכרי המושבה, שעשתה ככול יכולתה להקל על מצוקת העולים החדשים.[27]

שכונת רמב"ם בפרדס חנה

המושבה פרדס חנה נוסדה בשנת 1924 על ידי פיק"א (ראשי תיבות באנגלית: חברה להתיישבות יהודית בארץ ישראל) מיסודו של הברון רוטשילד, בתקופה שבה החל לפרוח ענף הפרדסנות בארץ. בשנת 1943 הגיעו למושבת ההדרים עולי תימן, רבים מהכפר אלגדס, ששוכנו בצריפים ובאוהלים ועשו לפרנסתם כפועלים

---

23. צדוק, מן המיצר, עמ' 90-91.

24. מכתב ועד המושבה מיום ה-4.6.44, צדוק, מן המיצר, עמ' 89.

25. אנגל, עמ' 398.

26. גלעדי, עמ' 210.

27. אנגל, עמ' 398; "שכונת עולים תימנים", "דבר", 22 במאי 1945; "דבר", 5.10.1947.

בפרדסים.[28] בשנת 1944 חיו במושבה 42 משפחות מיוצאי תימן, ובאותה שנה פנה ועד המושבה לפיק"א וביקש להקצות שטח אדמה להקמת שכונה עבורן. פקידי הברון נעתרו לבקשה, ב-17 בינואר 1946 נחנכו הבתים הראשונים והמקום זכה לשם "שכונת רמב"ם". בקיץ 1948 נספרו במקום 61 משפחות המתגוררות ב-32 בתים דו-משפחתיים, בכל דירה חדר ומטבח, ושירותים בחצר לכל ארבע משפחות. עם קום המדינה נספחו למושבה עולים תימנים ממעברת כרכור השכנה למושבה, וכך התרחבה במקום הקהילה התימנית.[29]

שכונת נווה אפרים בכרכור

עולי תימן הגיעו בתקופה הנדונה גם לכרכור. חיים צדוק, איש הסוכנות טיפל בעלייה זו והוא מספר על רשמיו מאופן הקליטה: "יש במחנה 35 רווקים שאינם נוחים זה לזה וכולם גרים באוהלים... העבודה איננה בשפע וגם המחירים [השכר] ירודים... יש מהם מתפללים [בימי] חול ביחידות בתוך אוהליהם, ובשבת כולם מתפללים בבית הכנסת של האשכנזים במושב".[30] לבד מהרווקים התגוררו במחנה כארבעים משפחות שנקלעו למאבק פוליטי בין אנשי "ההסתדרות" ובין עסקני "הפועל המזרחי", שביקשו לפרוס את חסותם על העולים התימנים, ולשכנעם שישלחו את ילדיהם למוסדות החינוך שלהם. הקהילה התימנית התפלגה בין שני הזרמים הפוליטיים, וחיש מהר התלקחה מריבה שהפכה לעימות אלים - "ליל הטוריות" בפי יושבי המחנה.[31] תופעה זו של שתדלנות פוליטית בקרב העולים תוך שימוש בפיתויים חומריים רווחה כבר בשנות הארבעים, והלכה והתעצמה בשנות העלייה הגדולה עם קום המדינה. בשנת 1946 הוקמה עבור העולים שכונת נווה אפרים. 32 משפחות התגוררו ב-16 בתים דו-משפחתיים, חדר ומטבח בכל דירה, שירותים משותפים בחצר, ומשק עזר קטן לצד כל בית.[32]

שיכון התימנים (נצח ישראל) במגדיאל

בשנת 1924 הוקמה המושבה מגדיאל על ידי אנשי העלייה הרביעית שהגיעו מפולין. המושבה השתרעה על פני כ-4,000 דונם שרכשה חברת "הכשרת היישוב" באזור שמדרום לכפר סבא. בחלוף כשני עשורים נבנה במקום "שיכון התימנים", שנודע בשם

---

28. דורון, נתיבות, עמ' 82-83.

29. ארכיון המדינה, פ-2307/54, דו"ח אברהם טביב לסוכנות, מיום 14.9.1948.

30. צדוק, באהלי, עמ' 180-181.

31. שם, עמ' 175.

32. ארכיון המדינה, פ-, 2307/54, דו"ח אברהם טביב לסוכנות, מיום 14.9.1948.

"נצח ישראל" (כיום רחוב נצח ישראל), עבור 30 משפחות מעולי תימן שהגיעו ארצה בראשית שנות הארבעים. זו הייתה ככל הנראה השכונה הראשונה שנבנתה במגדיאל לבד מבתי המייסדים. נצח ישראל תוכננה לשלושים מבנים דו-משפחתיים, אך בשלב הראשון נבנו 16 בתים, כאשר בכל דירה חדר ומטבח, שירותים חיצוניים המשותפים לכל ארבע משפחות, ושטח אדמה עבור משק עזר. בקצה רחוב נצח ישראל, במפגש עם הוואדי, תוכננו גן ילדים, כיום בית כנסת "הרמב"ם", וצרכנייה, שלימים נהרסה.[33] המתיישבים עבדו כפועלים בפרדסי המושבה, והשלימו את הכנסתם בעיבוד משקי העזר שבהם גידלו ירקות ובוטנים, והחזיקו בעזים לאספקת חלב.

רמת השרון

באביב 1944 הגיעה לרמת השרון קבוצת עולים תשושי כוח מטילטולי הדרך הארוכה לארץ ישראל, והם שוכנו במחנה אוהלים על מגרש בקצה הדרומי של רחוב סוקולוב של היום.[34] בשנים הללו, שלהי מלחמת העולם השנייה, התמעט מספר הפועלים הערבים במושבה, ולפיכך נמצאה עבודה זמנית לתימנים בשדות המושבה ובפרדסיה. אך לא היה בדבר כדי להקל על תנאי קליטתם: חרפת רעב, מחסור בעבודה קבועה, קור וגשמי זעף החודרים לאוהליהם, הן מקצת התלונות שהעולים שטחו במכתביהם לאנשי הסוכנות, תוך שהם תובעים לשכנם בבתים של קבע.[35] מרים כהן מספרת על תלאות הימים ההם:

... גרנו באוהלים, ישנו צפופים כמה ילדים במיטה אחת, בלילה האירו בפנס נפט, היה חורף וגשם רב צלף לתוך האוהל. לילה אחד הייתה סערה והאוהל התמוטט עלינו, התגלגלנו לתעלה מלאת מים. מקלחות ושירותים היו משותפים לכל דיירי האוהלים. המקלחת הפכה למועדון חברתי. פעם חגגו שם חתונה. ההורים עבדו בשטחי הירקות של המושבה, היו מביאים הביתה שאריות של ירקות וזה היה חלק ממזוננו.[36]

לאחר שנת ייסורים בנתה הסוכנות היהודית שיכוני מגורים בכל רחבי הארץ, ורוב תימני המושבה עברו להשתכן ברעננה, בהרצליה, בקדימה ובאבן יהודה.[37] מעטים נותרו בעת ההיא ברמת השרון, והם היוו את הבסיס להתרחבות הקהילה התימנית המקומית בעיקר הודות לעולי "מרבד הקסמים".

---

33. פירסטון, עמ' 37-38.

34. זהבה גרמן, "מתימן לרמת השרון", באתר "עיריית רמת השרון".

35. צדוק, מן המיצר, עמ' 79-80.

36. שם, שם.

37. גרצל, עמ' 141-142.

גן יבנה

המושבה גן יבנה נוסדה בשנת 1931 על אדמת המרעה של הכפר הערבי ברקה שנרכשה על ידי חברת "אחוזה א' ניו-יורק". חברה זו רכשה כזכור גם את אדמות המושבה רעננה.[38] בשנות הארבעים הייתה גן יבנה מחנה הקליטה הדרומי ביותר, ובני העדה נקלטו היטב במושבה ועשו למחייתם כפועלים אצל האיכרים המקומיים.[39] עם קום המדינה הוקמה ב-1949 מעברה בצמוד לגן יבנה, והראשונים שהשתכנו בה נמנו עם עולי "מרבד הקסמים", ועם עולים מתוניס ומכורדיסטן.[40] העולים עבדו בחקלאות וגם במחנה חיל האוויר חצור הסמוך. שלושה חורפים בזה אחר זה פונו הילדים בשל גשמים עזים שהפכו את החיים במעברה לבלתי נסבלים. לאחר כשלוש שנות חיים באוהלי המעברה נבנתה שכונת נווה עובד ובה 250 יחידות דיור, ורוב משתכניה נמנו עם עולי תימן.

---

38. קרישק, עמ' 13-27.

39. ריאיון עם בני מנצור, גן יבנה, 10.8.2020.

40. קרישק, עמ' 88-90.

ביבליוגרפיה

אנגל = אנגל שלמה, כפר סבא, 70 שנה לייסודה, הוצאת עיריית כפר סבא, 1973.

גלעדי = גלעדי דן, בהשתתפות אסנת רוזן-קרמר ואחרים, ימי כפר סבא: הכפר שהיה לעיר, ירושלים 2011.

גצל = גצל קרסל, ספר רמת השרון: תרפ"ב-תשכ"ב, הוצאת המועצה המקומית, 1963.

דורון, נתיבות = דורון יעקב, נתיבות חיי – מאֶל-גֶדס שבתימן לראשות המועצה בגבעת עדה, קיבוץ דליה 2009.

הטלי = הטלי חנניה, נופת צופים, תל אביב תשמ"ז.

יהודה ליב קזן, מניו יורק עד רעננה, תל אביב 1954.

ממט = ממט רזיאל, "מפת ההתיישבות של יהודי תימן בישראל", בתוך: סעי יונה: יהודי תימן בישראל, שלום סרי (עורך), תל אביב, עמותת "אעלה בתמר", 1983, עמ' 163-194.

עראקי, כרך ב = עראקי קלורמן בת-ציון, יהודי תימן היסטוריה, חברה, תרבות, האוניברסיטה הפתוחה, 2004.

פירסטון = פירסטון מיכל (עורכת), הוד השרון – מחקר היסטורי, מאי 2015.

צדוק, אליקים = צדוק אליקים, אחד היה אברהם, יד בנימין תשע"ח.

צדוק, באהלי = צדוק חיים, באהלי תימן, תל אביב תשמ"א.

צדוק, מן המיצר = צדוק חיים, מן המיצר: אגרות, תעודות ומכתבים, ירושלים 1989.

צדוק, משא תימן = צדוק חיים, משא תימן 1946-1951, תל אביב עמותת "אעלה בתמר", 1985.

קרישק = קרישק אריה, סיפורה של גן-יבנה, גן-יבנה 2002.

שטייגמן יצחק, משממה למושבה פורחת – רעננה – דגם להתיישבות פרטית בארץ-ישראל, 1922-1981.

◆ ◆ ◆